

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

Volume 4, Issue 1, 2024

Internet Gambling from the Perspective of Jurisprudence and Criminal Law

Noushin Shahsavan¹, Mostafa Rajaeipour*², Mohsen Razmi³

1. PhD Student, Department of Theology and Islamic Studies, Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

2. Associate Professor, Department of Theology and Islamic Studies, Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran. (Corresponding Author)

3. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 195-207

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-4800-0272

TELL: +985136630781

Email: rajaeepoor0251@mshdiau.ac.ir

Article history:

Received: 17 Apr 2023

Revised: 28 Jun 2023

Accepted: 09 Aug 2023

Published online: 20 Mar 2024

Keywords:

Internet Gambling, Betting, Cyberspace, Internet Games.

ABSTRACT

Jurists respect internet gambling. From their point of view, all kinds of virtual games, as long as they are not subject to the two conditions of playing with gambling devices and winning and losing, there will be no prohibition in playing them. Gambling is also criminalized in the Islamic Penal Code and the punishment is set for it. Of course, in the Islamic Penal Code, the condition of becoming a gambler and as a result of the game being considered criminal, gambling with gambling devices and equipment or any other means is prohibited. In fact, the legislator has only mentioned gambling because in reality, winning and losing, which are necessary to be considered gambling, are covered in the concept of gambling. Although traditional gambling was criminalized in criminal law, due to the principle of narrow interpretation of criminal laws, it was not possible to punish internet gambling based on existing laws. On the other hand, in the existing laws, betting and lotteries were not criminalized and there was a kind of legal vacuum in this regard, especially in the virtual space, which was solved by the introduction of the single article of the amendment law of Article 70 to 711 of the Penal Code. Of course, although the single article of the mentioned amendment has provided for a monetary punishment, it has dealt with the punishment of imprisonment, which is not compatible with the lawmaker's de-imprisonment approach and criminal policy.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Shahsavan, N; Rajaeipour, M & Razmi, M (2024). "Internet Gambling from the Perspective of Jurisprudence and Criminal Law". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 4(1): 195-207.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

دوره چهارم، شماره اول، بهار ۱۴۰۳

قمار اینترنتی از منظر فقه و حقوق کیفری

نوشین شاهسوان^۱، مصطفی رجائی‌پور^{۲*}، محسن رزمی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه الهیات و معارف اسلامی، فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.
۲. دانشیار، گروه الهیات و معارف اسلامی، فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران. (نویسنده مسؤول)
۳. استادیار، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

چکیده

فقهها در مورد قمار اینترنتی قائل به حرمت هستند. از دید آن‌ها، انواع بازی‌های مجازی مادامی که مشمول دو شرط بازی با آلت قمار و برد و باخت نشوند، از نظر شرع، منعی در انجام آن‌ها وجود نخواهد داشت. در قانون مجازات اسلامی نیز قمار جرم‌انگاری شده و برای آن مجازات تعیین شده است، البته در قانون مجازات اسلامی، شرط قماربازی شدن و در نتیجه مجرمانه تلقی شدن بازی، قماربازی با آلات و وسایل مخصوص به قماربازی یا هر وسیله‌ای ممنوع است. در واقع، قانون‌گذار صرفاً به ذکر قماربازی بسنده نموده است، زیرا در حقیقت برد و باخت که برای قمارتلقی شدن لازم است در مفهوم قماربازی پوشیده است. با این‌که در حقوق کیفری، قمار سنتی جرم‌انگاری شده بود، اما به دلیل اصل تفسیر مضیق از قوانین کیفری، امکان مجازات قمار اینترنتی براساس قوانین موجود وجود نداشت. از طرفی در قوانین موجود، شرط‌بندی و باخت‌آزمایی جرم‌انگاری نشده بود و نوعی خلأ قانونی در این خصوص به‌ویژه در فضای مجازی وجود داشت که با وضع ماده واحده قانون اصلاحی ماده ۷۰ تا ۷۱۱ قانون تعزیرات این خلأ قانونی برطرف شد، البته ماده واحد اصلاحی مورد اشاره با این‌که مجازات نقدی را پیش‌بینی کرده است اما به مجازات حبس نسز پرداخته است که چندان با رویکرد حبس‌زدایی قانون‌گذار و سیاست کیفری تطابق ندارد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۹۵-۲۰۷

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد آرکیو: ۰۰۰۰-۰۰۰۳-۴۸۰۰-۰۲۷۲

تلفن: +۹۸۵۱۳۶۶۳۰۷۸۱

ایمیل: rajaepoor0251@mshdiau.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۴/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۱۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۱/۰۱

واژگان کلیدی:

قمار اینترنتی، شرط‌بندی، فضای سایبر، بازی‌های اینترنتی.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

بسیار واضح است که قماربازی، جامعه و خانواده به طور قابل توجهی تحت تأثیر قرار داده و گسترش آن، عواقب اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جدی را در پی دارد. بدهی بالا و ورشکستگی و تنش زیاد در روابط خانوادگی از آثار قماربازی است (اشرفی و اشرفی، ۱۳۹۳: ۷۴-۶۹). مشکلات و آسیب‌هایی چون خودکشی، طلاق، کودک‌آزاری، خشونت علیه کودکان، خشونت خانوادگی و افزایش کلی جرایم جنایی در شرایط اعتیاد به قمار، دو برابر می‌شود. اعتیاد به قمار به دلیل نبود علائم اولیه فیزیکی، راحت‌تر از سایر اعتیادها قابل پنهان کردن است. با توسعه فناوری و همه‌گیر شدن استفاده از اینترنت، شرط‌بندی و قمار بار دیگر و به شکلی گسترده رواج یافته است، زیرا در قماربازی اینترنتی، قمار جای خود را به صفحات نت باز کرده، به نحوی که فرد از هر جایی و در هر موقعیتی قادر به بازی می‌شود.

آنچه بررسی قمار اینترنتی را از منظر فقهی و حقوقی به یک ضرورت مبدل ساخته است، این است که امروز قمار اینترنتی بسیار گسترش یافته است. فضای مجازی در کنار مواهب و مزایایی که دارد به دلیل گمنامی کاربران، سرعت و آسانی ارتکاب فرصت‌های قابل دستیابی تری جهت ارتکاب جرم در اختیار کاربران مستعد بزهکاری قرار می‌دهد که چه بسا در فضای حقیقی به دلیل ترس از بدنامی، برچسب خوردن و از دست دادن پایگاه اجتماعی خود هرگز مرتکب جرم نمی‌شدند. طراحی سایت‌های مختلف شرط‌بندی به زبان فارسی کار را برای کاربران ایرانی راحت‌تر کرد و به دلیل آنکه طیف گسترده‌ای از انواع مسابقات توپی، غیرتوپی و بازی‌های کامپیوتری را شامل می‌شد، افراد بیشتری به عنوان سرگرمی جذب آن شدند. خطرات گسترش قماربازی به مراتب بیش از قبل شده است، زیرا الگوریتم‌های این سایت‌ها به گونه‌ای طراحی شده است که بعد از چند بار برنده شدن افراد بازنده اعلام می‌شوند و حتی در صورت برنده شدن نیز از پرداخت وجه به کاربران خودداری می‌شود و کاربران را وادار می‌کنند که آنقدر بازی را ادامه دهند که در نهایت به همان مبلغی که برنده شدند، ببازند، یعنی همیشه بازیکنان این سایت‌ها بازنده خواهند شد و در واقع بردگان واقعی این سایت‌ها فقط

دایرکنندگان آن خواهند بود. درخصوص قمار اینترنتی، پژوهش‌های معدودی انجام شده است: ابوالفتح خالقی و سیمین فرخی‌نیا، در مقاله‌ای، ابعاد فقهی و جرم‌شناختی شرط‌بندی در فضای مجازی را بررسی کرده‌اند (خالقی و فرخی‌نیا، ۱۴۰۰: ۲۷-۷). مهدی چگنی و سیداحمد موسوی نیز در مقاله‌ای به بررسی قماربازی در فضای مجازی از نظر حقوق کیفری پرداخته‌اند (چگنی و موسوی، ۱۳۹۸: ۳۵۸-۳۳۱). در مقاله حاضر، اما با رویکرد جامع‌تر قمار اینترنتی از منظر فقه و حقوق بررسی شده است. سؤال اساسی که در این مقاله مطرح و مورد بررسی قرار می‌گیرد، این است که قمار اینترنتی از منظر فقه و حقوق چگونه قابل ارزیابی است؟ به منظور بررسی سؤال مورد اشاره، ابتدا مفهوم قماربازی اینترنتی بررسی شده و در ادامه از رویکرد فقه نسبت به قمار اینترنتی بحث شده و در نهایت به بررسی قمار اینترنتی از منظر حقوق کیفری پرداخته شده است.

۱- مفهوم قماربازی

اهل لغت قمار را به معنای غلبه و پیروزی (مغالبه) می‌دانند (جوهری، ۱۴۱۰: ۷۹۹/۲). برخی نیز به معنایی اشاره کرده‌اند که متضمن رهن و گروبنندی (مراهنه) است (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۲۶/۵). ابن منظور در معنایی مشابه می‌نگارد: «قمار گرو قراردادن پول یا مالی در ضمن بازی است» (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۱۵/۵). در مجمع‌البحرین آمده است: «قماربازی با آلات مخصوصی است که در آن شرط شده باشد که به برنده چیزی برسد» (طریحی، ۱۴۱۶: ۴۶۳/۳). دهخدا نیز می‌نویسد: «قمار هر بازی را گویند که در آن شرط و گروبنندی باشد» (دهخدا، ۱۳۷۲: ۴۶۶/۳). بنابراین با نگرشی بر کلمات لغویین به دو معنا می‌توان دست یافت: در یک نگره به معنای پیروزی در بازی و در نگره دیگر رهن، گروگذاری و برد و باخت در مفهوم قمار اخذ شده است. با توجه به تعاریف فوق، قدر متیقن از تعریف لغوی قمار آن است که قمار از دو رکن مهم تشکیل می‌شود: ۱- برد و باخت؛ ۲- شرط مال یا وجه (وثیقه). در کتب لغات شرط‌بندی به معنای عمل شرط‌بستن، نذر و گرو آمده است (معین، ۱۳۷۵: ۶۱۲).

آن‌ها که برنده شد، دیگری مال معینی به او بدهد» (امامی، ۱۳۸۵: ۲/۲۳۱).

همچنین در تعریف گروبندی (شرط‌بندی) می‌نویسند: «عبارت است از قراردادی بین دو یا چند نفر که یکی امر معینی را اثبات و دیگری نفی می‌نماید و تعهد می‌کند که اگر هریک درست گفته باشد، مال معینی را به او بدهد» (امامی، ۱۳۸۵: ۲/۲۳۵).

همچنین به اعتقاد برخی دیگر از استادان حقوق: «قمار قراردادی است که به موجب آن هریک از بازی‌کنندگان در برابر یکدیگر ملتزم می‌شود تا به هرکدام که بر مبنای قواعد ویژه آن بازی نتیجه مورد نظر به دست آورد و برنده به شمار آید، پول یا مال معینی بدهد یا کاری را انجام بدهد» (کاتوزیان، ۱۳۸۳: ۲/۱۸۵).

باتوجه به تعاریف فوق، به نظر می‌رسد قمار نوعی قرارداد یا توافقی است طرفینی که همراه با تعیین مال معینی به منظور برد و باخت صورت می‌پذیرد و نوع و کیفیت آلت بازی در حکم آن تأثیری ندارد. در واقع این تعریف برخاسته از اطلاق الفاظ و عبارات مواد قانون مدنی در خصوص احکام ناشی از قمار و گروبندی است که در آن به موضوعیت وسیله قمار در تحقق آن اشاره‌ای نشده است. از این رو تعریف حقوق دانان در مقایسه با تعاریف فقهی قمار همسو با نظر فقهایی است که در نظر آنان وسیله قمار موضوعیت و دخالتی در تحقق و احکام ناشی از آن ندارد و صرفاً هر نوع بازی متضمن برد و باخت که در آن مالی به عنوان عوض در قبال برنده شدن تعیین شده باشد، مشمول عنوان قمار خواهد شد.

بر اساس تبصره ۱ ماده ۷۰۵ اصلاحی طرح ماده واحده اصلاح مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات: «قمار بازی عبارت است از هر نوع بازی که طبق قواعد خاص آن بازی، بازنده یا بازندگان وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به برنده یا بردگان پرداخت می‌کنند.» تا پیش از این، در حقوق ایران، تعریفی از قمار مطرح نشده بود.

در حال آنچه به نظر می‌رسد، آن است که تعریف قمار از دیدگاه حقوق دانان کیفری با تعریفی که حقوق دانان مدنی از آن ارائه نموده‌اند، متفاوت می‌باشد، زیرا در تعریف مدنی قمار

نسبت به معنای اصلاحی نیز شاهد تعاریف مختلفی هستیم، به گونه‌ای که برخی از فقها قمار را به بازی با ابزار مخصوص قمار تعریف نموده‌اند؛ شهید ثانی می‌نویسد: «قمار عبارت است از بازی با وسایل مخصوص قمار، مانند بازی با نرد و شطرنج» (شهید ثانی، ۱۴۱۳: ۳/۱۲۹)، محقق اردبیلی نیز همین دیدگاه را بیان داشته است (اردبیلی، ۱۳۷۵: ۴/۸). برخی دیگر قمار را بازی با ابزار مخصوص قمار به همراه برد و باخت معنا کرده‌اند (حلی، ۱۴۱۵: ۶۳). فقهایی نیز ساختار و ماهیت قمار را بر محوریت رهن تبیین کرده‌اند. کاشف‌الغطاء با این رویکرد، قمار را بازی با هر نوع ابزاری می‌داند که برد و باخت در آن صورت پذیرد (کاشف‌الغطاء، ۱۴۲۰: ۴۰). آیت‌الله فاضل لنکرانی نیز همین رأی را مطرح نموده است (فاضل لنکرانی، ۱۴۲۰: ۴۷۳).

در خصوص تعریف اصطلاحی واژه قمار نیز باید گفت از دیدگاه شرعی در آیات قرآن کریم به واژه قمار اشاره‌ای نشده است و تنها واژه‌ای که در آیات قرآن کریم مورد اشاره قرار گرفته، واژه میسر می‌باشد که در روایات و کلام فقها از آن تعبیر به قمار نموده‌اند (زحیلی، ۱۹۳۲: ۹۲۱). از نظر لغوی «میسر» مصدر میمی یا اسم مصدر است که ماده آن از یسر به معنای آسانی می‌آید (معین، ۱۳۷۵: ۷۱۰).

برخی معتقدند هرچه در آن قمار باشد، میسر است، حتی بازی کودکان با گردهایی که با آن‌ها قمار می‌کنند و آن را میسر می‌نامند، چون فرد مال دیگری را بدون هیچ سختی و مشقتی آن را اخذ می‌کند (طریحی، ۱۴۱۶: ۲/۲۱۵).

بر اساس تعاریف فوق دو رکن اساسی موجب تحقق قمار می‌گردد: ۱- بازی با آلات معروفه؛ ۲- رهن (گرو) گذاشتن مال.

از دیدگاه حقوقی چه در قانون مدنی و چه در قانون مجازات اسلامی تعریفی از قمار و شرط‌بندی نشده است، اما در کتاب‌های حقوقی، اساتید حقوقی به تعریف آن پرداخته‌اند. به طور مثال برخی معتقدند «قمار عبارت است از قراردادی که بین دو یا چند نفر که بازی مخصوصی بنمایند و هریک از

بازی‌ها که به‌طور مفصل به آن‌ها خواهیم پرداخت. به‌طور کلی هر بازی که قابلیت بازی به شکل سنتی را داشته باشد، قابلیت آنلاین بازی کردن را نیز دارا می‌باشد (کاس‌نژاد، ۱۳۹۸: ۳۵-۱۰).

۲- قمار اینترنتی از منظر فقهی

در آیات قرآن کریم واژه‌ای به نام قمار به چشم نمی‌خورد و واژه‌ای که مفسرین از آن تعبیر به قمار نموده‌اند واژه «میسر» می‌باشد. میسر در لغت به معنای آسانی و در مقابل واژه «عسر» می‌باشد. بنابراین اطلاق عنوان قمار به میسر از این رو بوده که شخص بدون هیچ‌گونه زحمتی پول ناشی از قمار را به‌دست می‌آورد (نکونام، ۱۳۹۰: ۷۸). واژه میسر در چند آیه از قرآن کریم به‌کار رفته است، از جمله آیه ۹۰ سوره مائده که بیان می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آوردید، همانا شراب، میسر، تیرهای گروه‌بندی رجس و پلیدی و ازکارهای شیطان است باید از آن دوری کنید شاید رستگار شوید.» فقیهان بسیاری در اثبات مدعای خود از این آیه بهره برده‌اند (شیخ انصاری، ۱۴۱۵: ۳۷۱/۱). در این آیه شریفه مراد از میسر، قمار است همان‌گونه که در کتب لغت (فراهیدی، ۱۴۱۰: ۲۵۵/۷؛ ابن فارس، ۱۴۰۴: ۱۵۶/۶) و روایات (کلینی، ۱۴۰۷: ۱۲۴/۵)، به این مطلب تصریح شده است، بنابراین در این آیه به پرهیز از قمار فرمان داده شده است و از همین رهگذر به دو نحو می‌توان از آیه در اثبات حرمت کاربری بازی‌های مخصوص قمار و فساد گردش‌های مالی حاصل از بازی‌های یارانه‌ای مختص قمار بهره برد.

۲-۱- ممنوعیت بازی با ابزار قمار

عده‌ای از فقیهان برآنند که در آیه ۹۰ سوره مائده، مراد از میسر «ابزار قمار» است، چراکه باتوجه به ذکر موارد مشابه، مانند خمر و انصاب و ازلام، آنچه مورد نهی قرار گرفته، ذات این اشیا است. بر این اساس اقتضای قرنیت سیاق ایجاب می‌نماید که مراد از میسر نیز ابزار بازی قمار محسوب می‌شود، نه این‌که بازی قمار (معنای مصدری) مد نظر باشد، اما از آنجایی که وجوب اجتناب از ذات باتوجه به معنایی متناسب تفسیر می‌گردد، نتیجه، ممنوعیت بازی با این ابزار به عنوان اثری ظاهر خواهد بود.

از آن تعبیر به‌نوعی قرارداد و توافق طرفینی میان دو شخص بدون توجه به موضوعیت آلت و ابزار قمار شده است، بنابراین در جایی که صحبت از مسؤولیت مدنی و تکلیف به رد مال حاصل از قمار و گروبنندی باشد، به‌جهت این‌که قرارداد اساساً باطل بوده و قانون آن را به‌رسمیت نمی‌شناسد، اموال طرفین به یکدیگر بازمی‌گردد، اما در حقوق کیفری صحبت از صحت یا بطلان قرارداد طرفین مسؤولیت مدنی نیست، بلکه صحبت از مسؤولیت کیفری شخص می‌باشد و حکم مقرر در قانون مجازات اسلامی حکمی است سزادهنده به اعمال اشخاصی که مرتکب قمار می‌شوند، ولو این‌که قراردادی در میان نبوده و یا آلت به‌کاررفته در آن بازی مخصوص قمار باشد یا نباشد.

منظور از قمار اینترنتی، قمار است که در فضا و بستر اینترنت انجام می‌شود. قمار اینترنتی شامل بازی‌های مختلفی مانند رولت، پوکر، بینگو، انفجار و بلک‌جک است (مقدم، ۱۳۹۷: ۵). ساختار تعدادی از بازی‌های رایانه‌ای طوری برنامه‌ریزی شده است که تنها در صورتی به مخاطبین سرویس‌دهی می‌نماید که مالی گواشته شود و بازی نیز به‌صورت برد و باخت انجام پذیرد. در فقه از بازی‌هایی که تنها در بستر برد و باخت و قمار قابلیت بهره‌بری را دارند، با عنوان ابزار مخصوص قمار یاد می‌شود، چراکه کاربرد این‌گونه از بازی‌ها مصرف دیگری ندارند. در آموزه‌های دینی از این کاربست با عنوان «قمار» یاد شده که عملی حرام به‌شمار می‌رود و کاربرهای این بازی نیز مالک پول دریافتی نیستند (شیخ انصاری، ۱۴۱۵: ۳۷۲/۱). صاحب جواهر می‌نگارد: «دله شرعی بر حرمت عمل قمار و درآمد حاصل از آن دلالت دارد» (نجفی، ۱۴۰۴: ۱۰۹/۲۲). شایان ذکر است که در حکم درآمد حاصل‌شده، تفاوتی میان بازی انفرادی (بازی با کامپیوتر یا سایت) و نیز بازی با دیگری در بستر فضای رایانه‌ای وجود ندارد، به‌بیان دیگر دریافت پول امری نامشروع است. قمار اینترنتی نیز همانند قمار سنتی می‌باشد، با این تفاوت که مصادیق آن با وسایل الکترونیکی و اینترنتی مصداق پیدا می‌کند، وسایلی همچون رایانه، گوشی‌ها و گجت‌هایی که به‌وسیله آن‌ها می‌توان به قمار آنلاین دست یافت. قمار آنلاین انواع مختلفی دارد، از جمله شرط‌بندی ورزشی که خود شامل چندین شاخه می‌شود، بازی‌های کازینویی و سایر

آیه دیگری که برای ممنوعیت درآمد برد و باخت با ابزار قمار مورد استناد قرار گرفته است، آیه ۲۹ سوره نساء است که از آن با عنوان «اکل مال به باطل» یاد می‌شود. مدار استدلال چنین است که این آیه شریفه در مقام قانون‌گذاری بوده و یکی از چهارچوب‌های قانون اموال را بدین‌سان تبیین می‌نماید که گردش‌های مالی نبایستی از راه اسباب باطل حاصل شود. بنابراین تصرف در اموال دیگران که ناشی از راهی غیرشرعی مانند ربا، غصب و قمار است امری نامشروع محسوب می‌شود (اردبیلی، ۱۴۰۳: ۴۲۷). بر این اساس، آیه در مقام ارشاد به آن است که اسباب باطل قابلیت تأثیرگذاری در ناحیه نقل و انتقال را نخواهد داشت (ایروانی، ۱۴۰۶: ۲/۱). به دیگر سخن تسلط ناشی از این اسباب باطل، ملکیت شرعی را در پی ندارد (تبریزی، ۱۴۲۷: ۷/۱) و در نگاه فقیهان قمار از اسباب باطله به‌شمار می‌رود (قمی، ۱۴۱۳: ۳۳۳/۱). همان‌گونه که در برخی روایات تحصیل از راه قمار، شأن نزول این آیه شریفه بیان شده است (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۱۲۲/۵). با عنایت به آنچه گذشت، درآمد ناشی از قمار اکل مال به باطل است و این امر تا حدی روشن است که برخی آن را از واضحات فقه دانسته‌اند (قمی، ۱۴۱۳: ۳۳۳/۱)، بلکه تصرفات ناشی از قمار از واضح‌ترین مصادیق اکل مال به باطل معرفی شده است (مکارم شیرازی، ۱۴۲۶: ۲۹۶).

بازی در بستر شبکه یا رایانه به شکل‌های متفاوتی صورت می‌پذیرد که در نگاه فقیهان احکام مختلفی را به خود اختصاص داده است که لازم است به‌نحو مختصر به آن اشاره شود.

در نگاه فقیهان بازی با ابزار رایانه‌ای که برای قمار برنامه‌ریزی نشده و یا به‌نحو قمار به‌کار نمی‌روند، امری مشروع به‌شمار می‌رود (خویی، ۱۳۷۴: ۱۷۱/۱). بازی با کامپیوتر که در این فرض شخص به‌تنهایی با کامپیوتر یا شبکه اینترنتی (به‌عنوان طرف مقابل) به بازی با ابزار قمار می‌پردازد. این عمل در نگاه برخی جایز است (خامنه‌ای، ۱۴۲۴: ۲۳/۲)؛ برخی در حرمت بازی با ابزار قمار تفاوتی میان بازی با کامپیوتر یا شبکه اینترنتی و بازی با فرد دیگر قائل نمی‌باشند (تبریزی، ۱۴۱۶: ۲۴۱/۹). عده‌ای نیز بنابر احتیاط

از میان فقیهان برخی نیز همانند علامه حلی نیز از همین منظر به آیه نگریسته است، وی با بیانی تفسیرگونه می‌نگارد: «امر به اجتناب از یک شیء به‌معنای دوری‌جستن از آن است و مقتضای آن عدم کاربرد و ترک مطلق شیء است، چراکه معنای اجتناب خارج کردن آن از دسترس است» (علامه حلی، ۱۴۰۷: ۴۲۳/۱). راوندی در فقه‌القرآن (راوندی، ۱۴۰۵: ۲۷۷/۲)، نیز چنین دیدگاهی دارد. برخی نیز دلالت آیه شریفه بر حرمت تمامی منافع موارد ذکرشده را امری محتمل می‌دانند (حائری، ۱۴۲۶: ۵۵/۲). در نگاه شیخ انصاری، مراد از میسر، همان بازی کردن است (شیخ انصاری، ۱۴۱۵: ۱۶۴/۵). محقق ایروانی نیز بر این امر تصریح می‌نماید که دستور به اجتناب ناظر به بازی با ابزاری است که متناسب با ساختار هر یک از اشیا مطرح شده است که در خمر نوشیدن و در میسر، انصاب و از لوازم بازی با آن‌هاست (ایروانی، ۱۴۰۶: ۱۰/۱). امام خمینی همین اندیشه را تقویت نموده، می‌نگارد: «آیه کاربردهای عقلانی این اشیا را نامشروع اعلام می‌دارد» (موسوی خمینی، ۱۴۰۴: ۱۴۰/۲)، در نتیجه استدلال به این آیه شریفه برای حرمت بازی با ابزار ساخته‌شده برای قمار صحیح خواهد بود (سبزواری، ۱۴۱۳: ۳۸/۱۶).

۲-۲- ممنوعیت برد و باخت و درآمدزایی

علاوه بر این، آیه ۹۰ سوره مائده بیانگر وجوب پرهیز از مواردی است که در آیه از آن‌ها نام برده شده است (شیخ طوسی، ۱۳۸۷: ۵۷/۸؛ شیخ طوسی، ۱۴۱۰: ۱۷/۴). یکی از مصارف این اشیا، به‌کارگیری آن‌ها و درآمدزایی است که بنا بر تفسیر نهی وارده به مطلق منافع، شامل آن می‌شود؛ همان‌گونه که برخی نیز بر این امر تصریح کرده‌اند که مقتضای آیه در صورت دلالت آیه شریفه بر اجتناب از جمیع مصارف و بهره‌بری‌ها، فساد معامله است، زیرا امر به اجتناب از یک شیء همانند نهی از آن است که ظاهر آن ارشاد به فساد معامله است (منتظری، ۱۴۱۵: ۱۸۸/۱). به دیگر سخن لزوم اجتناب مطلق، افاده حرمت مطلق منافع و یا معظم منافع را در پی دارد که این امر باعث اسقاط شیء از مالیت است که در این صورت معامله به‌واسطه آن نامشروع است و یا این‌که معامله با این کالا به‌عنوان یک انتفاع مهم، امری منهی‌عنه است (منتظری، ۱۴۱۵: ۴۰۲/۱).

باطل می‌باشد و در این میان فرقی نمی‌کند که این بازی‌ها همانند اشکال ابتدایی آن در فضای سنتی و کلاسیک انجام شود و یا این‌که در بستر فضای مجازی صورت پذیرد، زیرا در هر دو حال عملی که به معنای قمار و شرطبندی بوده، به واقع رخ داده و خصوصیتی در فضای مجازی و ابزار جرم وجود ندارد تا باعث دگرگون شدن ماهیت رفتار ارتكابی شود. بنابراین حرمت تکلیفی متوجه اشخاص خواهد بود.

نتیجه این‌که بازی‌هایی که در فضای مجازی ساخته و ارائه می‌شود، گونه‌های مختلفی دارد، به طوری که برخی تنها برای مصارفی همانند قمار طراحی شده‌اند. از این رو زمانی به کاربر اجازه استفاده و بهره‌برداری می‌دهد که شرطبندی و گروگذاری صورت پذیرد. برخی دیگر از بازی‌ها نیز اگرچه ساختار قمار نداشته و می‌توان از آن‌ها در راستای بازی و گذر اوقات فراغت بهره برد، اما قابلیت شرطبندی در آن‌ها وجود دارد. نسبت به بازی‌هایی که تنها مصرف قمار دارند بازی کردن حرام بوده و درآمد حاصل از آن نیز نامشروع است. در بازی‌هایی که قابلیت قمار را دارند نیز بازی کردن بدون بهره‌بری شرطبندی مجاز است.

۳- رویکرد حقوق کیفری

تا قبل از سال ۱۴۰۱، مهم‌ترین منبع در مورد جرم قمار و جرایم مرتبط با آن مقررات مواد ۷۰۵ الی ۷۱۱ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات سال ۱۳۷۵ بود. مطابق ماده ۷۰۵ قانون مذکور: «قماربازی با هر وسیله‌ای ممنوع و مرتکبین آن به مجازات تعزیری یک تا شش ماه حبس و یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می‌شوند.» بر این اساس برخی معتقد بودند با توجه به این‌که در این ماده قمار با هر نوع وسیله‌ای جرم و قابل مجازات می‌باشد و در الفاظ و عبارات قانون قید و بندی در این خصوص دیده نمی‌شود، بنابراین قمار اینترنتی را نیز باید مشمول حکم این ماده دانست و براساس آن مرتکبین قمار در فضای مجازی نیز مطابق ماده مذکور قابل تعقیب و مجازات خواهند بود (بهره‌مند و رستمی، ۱۳۹۶: ۱). بر این اساس، با توجه به اطلاق ماده ۷۰۵ قانون مجازات اسلامی در خصوص قمار آنچه که مشمول مجازات قرار گرفته، ارتكاب قمار بوده و وسیله ارتكاب جرم در آن مدخلیت نداشته و به عبارتی

واجب عمل مذکور را حرام می‌دانند. از منظر فقیهانی بازی با ابزار قمار در بستر کامپیوتر را در حکم بازی با ابزار قمار است (موسوی خمینی، ۱۴۲۴: ۹۶۲/۲؛ منتظری، ۱۳۸۸: ۳۱۴/۳). بازی گروهی در بستر کامپیوتر یا شبکه اینترنتی که در این صورت بازی با ابزار قمار امری حرام تلقی می‌شود (خامنه‌ای، ۱۴۲۴: ۲۳/۲).

بسیاری از بازی‌ها تنها به این انگیزه طراحی شده‌اند که به‌عنوان وسیله‌ای برای سرگرمی و هیجان مورد استفاده کاربران قرار گیرند. با این وجود می‌توان شاهد استفاده قمار و نوعی گردش مالی در این نوع از بازی‌ها بود، زیرا این بازی‌ها، اگرچه برای شرطبندی ساخته نشده‌اند، اما ابزارهایی در آن تعبیه شده که امکان بهره‌بری قمار را برای کاربران مهیا می‌سازد. تفاوت ماهوی این نوع از بازی‌ها با نوع قبلی در آن است که بازی‌های قسم اول به‌عنوان یک ابزار قمار طراحی و ارائه شده است و این در حالی است که در این قسم از بازی‌ها، کیفیت بازی قمار به‌عنوان یکی از مزیت‌های برنامه در نظر گرفته است و قمار اساس و ماهیت این نوع از بازی‌ها را تشکیل نمی‌دهد. از منظر فقه بحث از ممنوعیت استفاده و نامشروع بودن گردش‌های مالی در بازی‌های رایانه‌ای که قابلیت قمار در آن‌ها وجود دارد، زمانی مطرح می‌شود که کاربر از آن به‌صورت برد و باخت استفاده نماید که در این فرض (استفاده قمار) بسیاری همچون (فاضل مقداد، ۱۴۰۴: ۳۵۰/۲؛ سیدطباطبایی، ۱۴۱۸: ۲۳۷/۱۰؛ شیخ انصاری، ۱۴۱۵: ۳۷۸/۱؛ خوبی، ۱۳۷۴: ۳۷۷/۱)، گردش‌های مالی حاصل را حرام دانسته و به بطلان آن‌ها حکم کرده‌اند، اگرچه برخی نیز مسیر احتیاط را پیموده‌اند (موسوی خمینی، ۱۴۱۵: ۳۳/۲).

دکترین فقهی بدون این‌که میان قمار و شرطبندی اینترنتی در فضای مجازی با قمار و شرطبندی کلاسیک تفاوتی قائل شود، احکام و آثار مشترکی را بر این دو مترتب نموده و احکام قمار و شرطبندی اینترنتی در فضای مجازی را همچون قمار و شرطبندی اینترنتی مشمول حرمت و تعزیر دانسته است و به اعتقاد فقها مالی که چه از طریق قمار و چه از طریق شرطبندی تحصیل شود، مصداقی از آیه حرمت اکل مال به

بازی نیز رایانه‌ای می‌باشد، نمی‌توان آن را با معیارهای سنتی بازی‌های قمار انطباق داد. بنابراین ضرورت ایجاد می‌کنند همانند اکثر کشورها که درخصوص این پدیده قوانین جداگانه‌ای وضع نموده‌اند، در کشور ما نیز قانون جدیدی به تصویب برسد و یا این‌که قوانین بر روی قوانین فعلی موجود اصلاحاتی صورت گیرد تا در تفسیرهای قضایی و حقوقی مشکلی ایجاد نشود.

قانون‌گذار به این ضرورت پاسخ مثبت داد و در سال ۱۴۰۱ ماده ۷۰۵ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی دستخوش برخی اصلاحات شد. مستفاد از این ماده، حکم مجازات قماربازی اینترنتی، عبارت است از: ۱- ضبط عواید و هر مالی که از راه جرم قماربازی اینترنتی، حاصل شده است؛ ۲- جزای نقدی که می‌تواند یک تا سه برابر تمام اموال و عواید ناشی از جرم قمار بازی اینترنتی باشد؛ ۳- جزای نقدی درجه ۶ که از ۶ میلیون تا ۲۴ میلیون تومان است.

۳-۱- جزای نقدی قمار باز و امکان استرداد مال

مطابق ماده اصلاحی ماده ۷۰۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی: «هر شخص به هر نحوی در فضای حقیقی یا مجازی مرتکب قماربازی یا شرطبندی شود یا در بخت‌آزمایی شرکت نماید، علاوه بر ضبط اموال و عواید حاصل از جرم، به جزای نقدی درجه شش یا به جزای نقدی معادل ارزش یک تا سه برابر مجموع اموال و عواید ناشی از جرم هر کدام بیشتر باشد، محکوم می‌شود.»

نکته قابل توجه این است که در حقوق ایران عقود احتمالی اصولاً باطل هستند، مگر استثنائاتی مانند بیمه که قانون‌گذار آن را پذیرفته است، از قمار نیز یک عقد احتمالی و بنابراین باطل است. ماده ۶۵۴ قانون مدنی قمار و گرویندی را باطل می‌داند و در تفسیر مضیق (بسته، تفسیری که قابل بسط و تعمیم‌دادن نیست) از مواد قانون مدنی در این خصوص نیز می‌توان به این پی برد که گرویندی فقط بین شرکت‌کنندگان صحیح است نه بین تماشاچیان. در ماده ۶۵۴ قانون مدنی آورده شده که دعاوی راجع به این موضوعات مسموع نیست، یعنی پس از مطرح‌شدن در دادگاه، رد می‌شوند، اما باید توجه داشت منظور قانون‌گذار این است که اگر شخصی مطالبه‌ای

همان‌طور که در نص ماده ۷۰۵ اشاره گردیده، قماربازی با هر وسیله‌ای ممنوع و مرتکبین آن قابل مجازات خواهند بود، بنابراین اشخاصی که در فضای مجازی اقدام به ارتکاب قمار نمایند براساس این ماده قابل مجازات خواهند بود.

در مقابل عده‌ای نیز اعتقاد داشتند «باتوجه به اصول مختلف حقوقی، ازجمله اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات، تفسیر مضیق قوانین کیفری، تا زمانی که قانون‌گذار به صراحت رفتاری را جرم‌انگاری ننموده و برای آن مجازاتی تعیین نکرده است، آن رفتار قابل مجازات نخواهد بود» (چگنی و موسوی، ۱۳۹۸: ۳۵۸-۳۳۱). بنابراین چنانچه رفتاری مصداق قمار یا قمارخانه در فضای مجازی باشد، به همان دلایلی که قمار در فضای حقیقی جرم‌انگاری شده است، می‌بایست برای قمار اینترنتی و قمارخانه آنلاین نیز توسط قانون‌گذار مجازات تعیین شود. بنابراین ماده ۷۰۵ تنها قمار سنتی با وسایل آن را جرم دانسته و مطابق اصل قانونی‌بودن جرم نمی‌توان از حکم این ماده برای قمار و قمارخانه مجازی استفاده کرد. از این منظر، پدیده قمار در بستر فضای مجازی و به‌عبارت دیگر قمار اینترنتی پدیده‌ای نوین و نوظهور می‌باشد که در برخی از شاخصه‌ها تفاوت‌هایی با قمار کلاسیک دارد. به‌طور مثال در قمار سنتی دو یا چند شخص در یک مکان اجتماع می‌کنند و مرتکب قمار می‌شوند و طرف مقابل هر قمارباز شخص انسان است، درحالی‌که در قمار اینترنتی بعضاً شخص با انسان دیگری قمار نمی‌کند و ممکن است با یک رایانه قمار کند و در این حالت امکان این مسأله وجود دارد که اساساً رایانه به‌نحوی برنامه‌ریزی شده باشد که در هر مرتبه از قمار مرتکب حيله و تقلب شود و اساساً ماهیت بازی دیگر قمار نیست و ممکن است نوعی کلاه‌برداری تلقی شود، مضافاً بر این‌که در قانون مجازات تصریحی بر جرم‌انگاری این رفتار وجود ندارد و براساس اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات نمی‌توان حکم ماده ۷۰۵ قانون مجازات اسلامی را مضموم قمار در فضای مجازی دانست. همچنین برخی از بازی‌های جدید قمار صرفاً از طریق رایانه قابل انجام هستند و شخص با یک برنامه رایانه‌ای از قبل طراحی‌شده اقدام به بازی قمار می‌کند (مانند ماشین اسلات و ...) در این حالت درخصوص این‌که قمار با آلات مخصوص آن صورت نگرفته و اساساً نوع

در ماده اصلاحی ماده ۷۰۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی میان قمار و شرطبندی تمایز قائل شده و در تعریف شرطبندی آمده است: «شرطبندی عبارت است از هر نوع مشارکت دو یا چند شخص درخصوص پیشبینی وقوع امری خاص که بازنده یا بازندگان ملزم به پرداخت وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به برنده یا برندگان باشد.» باید بین قمار و شرطبندی قائل به تفکیک شد، به این دلیل که در شرطبندی وقوع نتیجه مشروط به یک امر خارجی است و نیازی به مهارت ندارد، درحالی که در جرم قمار مهارت و بازی کردن عنصر اصلی است.

تا پیش از اصلاح ماده ۷۰۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی در سال ۱۴۰۱، در قوانین کیفری جمهوری اسلامی ایران شرطبندی در بازی‌های آنلاین جز آن دسته از تخلفاتی بود که عنوان مجرمانه به آن تعلق نگرفته و طبق قانون جرم قمار با خاطیان برخورد می‌شد. به همین دلیل مواد قانونی مرتبط برای برخورد با جرم قمار و شرطبندی بر سر نتایج مسابقات ورزشی و بازی‌های آنلاین شامل مواد ۷۰۵ بود. در این ماده، تنها به لفظ «قماربازی با هر وسیله‌ای» اشاره شده و تعریف حقوقی دقیقی از آن ارائه نشده و این مسأله اسباب سردرگمی مخاطبان حقوق کیفری در تعیین خطوط قرمز رفتاری آنان را فراهم آورده بود. بر همین اساس، طبق اصل ۱۶۷ قانون اساسی و به جهت سکوت مقررات کیفری و غیرکیفری، قبل و بعد از انقلاب اسلامی، تنها مرجع ممکن جهت تعریف قمار، منابع معتبر اسلامی یا فتاوی معتبر است (حبیب‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۸-۴۷).

علی‌رغم این که شرطبندی (اینترنتی و کلاسیک) از دیدگاه فقهی حرام و از نظر برخی از مراجع عظام تقلید قابل تعزیر اعلام شده، اما در قانون مجازات اسلامی درخصوص این موضوع جرم‌انگاری صورت نگرفته بود و استناد به قسمت اخیر ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری به منظور مجازات عمل شرطبندی فاقد توجیه و برخلاف اصول حقوق جزا بود. بنابراین در این زمینه ضرورت داشت تا هرچه سریع‌تر مقرر کیفری به منظور برخورد با مجرمین وضع و اجرا گردد و این مشکل با اصلاح صورت گرفته در سال ۱۴۰۱ رفع شد.

راجع به مال برده‌شده در قمار داشته باشد، این دعوا رد می‌شود و علت آن باطل بودن قمار است. اساساً منشأ ایجاد تعهد (تعهد پرداخت مال به برنده) مشروع نبوده است، اما دعوی بازنده تحت عنوان استرداد مال از باب ایفای ناروا (انجام تعهدی که وجه قانونی نداشته) شنیده خواهد شد. در فضای حقیقی و مجازی تنها در صورتی امکان مطالبه و طرح دعوی استرداد وجه ناشی از قمار وجود دارد که فرد اغفال شده یا کاری را از روی سهو و جهل به موضوع انجام داده باشد، بنابراین اگر شخص مال‌باخته در جرم شرطبندی سهیم بوده و با علم به موضوع و قصد شرطبندی این را عمل را انجام داده باشد، خود وی نیز مشمول قوانین فعلی خواهد بود.

۳-۲- تمایز میان قمار و شرطبندی

شرطبندی عقدی است که بین دو نفر یا بیشتر، برای مغالبه (پیروزی) یا برای دستیابی به عوض، محقق می‌شود و در فقه، از این حقیقت، گاهی با واژه «رهان» یاد می‌شود، البته با این فرق که کلمه رهان در شرطبندی‌هایی به کار می‌رود که در آن عوض وجود داشته باشد، ولی کلمه شرطبندی شامل مواردی که بدون عوض باشد نیز می‌شود، مثلاً اگر شخصی به دیگری بگوید: اگر توانش را داری با من در نوشتن خط مسابقه بده، این یک شرطبندی است بدون این که عوض در کار باشد. استعمال کلمه شرط در انواع شروط مانند شرط ابتدایی، شرط در ضمن عقد و حتی اطلاقش بر عقود و ایقاعات استعمال حقیقی است (رزاقی، ۱۳۹۳: ۲). نکته دیگر آنکه شرطبندی در فقه، یک عقد مستقل به حساب می‌آید و زیرمجموعه عقد اجاره و جعاله نمی‌باشد. اگر شرطبندی به همراه عوض صورت پذیرد، اصل اولی در آن حرمت و فساد است. برخلاف جایی که در شرطبندی عوض وجود نداشته باشد که در این صورت اصل بر اباحه و صحت است. کلمه «سبق» که در لغت به معنای پیشی گرفتن در امور مادی و معنوی می‌باشد و در اصطلاح، عقدی است که در فقه اسلامی برای برپایی مسابقه‌ای با اهداف سودمندی در عرصه‌های مختلف نظامی، فرهنگی، علمی و ... بین دو نفر یا بیشتر منعقد می‌شود و می‌تواند در موارد خاصی به دنبال برد و باخت مالی نیز باشد (رزاقی، ۱۳۹۳: ۲).

۳-۳- جرم انگاری بخت‌آزمایی

علاوه بر جرم‌انگاری شرط‌بندی اینترنتی، ماده اصلاحی ۷۰۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی، بخت‌آزمایی را نیز جرم‌انگاری کرده است که پیش از این سابقه نداشت. مطابق تبصره سوم ماده مورد اشاره: «بخت‌آزمایی عبارت است از هر نوع مشارکت دو یا چند شخص درخصوص انجام قرعه‌کشی یا هر اقدام مبتنی بر شانس یا انتخاب تصادفی که در نتیجه آن کل یا بخشی از وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی پرداخت شده یا در تعهد پرداخت قرار گرفته، شرکت‌کنندگان به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم به یک یا چند نفر از شرکت‌کنندگان که بر مبنای قواعد آن بخت‌آزمایی برنده محسوب می‌شوند، پرداخت شود.»

به‌عنوان ارزیابی باید گفت که تعیین مجازات حبس در ماده واحده اصلاحی اخیرالتصوب با سیاست‌های کلی حبس‌زدایی و قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ همخوانی ندارد. ماده ۷۰۶ اصلاحی، حبس درجه ۶ را برای اشخاصی در نظر گرفته که فضایی مجازی یا حقیقی را به قماربازی یا شرط‌بندی یا برگزاری بخت‌آزمایی اختصاص دهند. براساس ماده ۷۰۶ اصلاحی: «هر شخص، مکان یا هر نوع فضای حقیقی یا مجازی برای قماربازی یا شرط‌بندی یا برگزاری بخت‌آزمایی دایر یا اداره کند، به حبس تعزیری درجه شش محکوم می‌شود و چنانچه برای انجام جرایم مذکور یا از طریق ارتکاب آن‌ها وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی کسب کرده باشد، علاوه بر حبس درجه پنج، به ضبط مال و جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر عواید حاصل از جرم نیز محکوم می‌شود.» علاوه بر این، در ماده اصلاحی مورد بحث، تهیه ابزار قمار اعم از رایانه‌ای و غیررایانه‌ای نیز جرم‌انگاری شده و حتی تبلیغ، ترویج، تشویق، دعوت به قماربازی، شرط‌بندی یا بخت‌آزمایی دارای حبس و جزای نقدی درجه ۷ می‌باشد که به نظر می‌رسد برخلاف سیاست‌های کلان نظام قضایی در حبس‌زدایی است.

نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر به بررسی این سؤال پرداخته شد که رویکرد فقه و حقوق کیفری ایران نسبت به قمار اینترنتی چگونه است؟ نتایج نشان داد از منظر فقهی، هر آنچه در صورتی که با ابزار آلات قمار و با هدف برد و باخت و کسب درآمد و

منفعت انجام شود، قمار قلمداد شده و حرام است. این امر درخصوص قمار سنتی و ایرانتی نیز مصداق دارد. در حقوق کیفری نیز تا قبل از اصلاح ماده ۷۰۵ قانون تعزیرات اسلامی، درخصوص تطبیق احکام قمار به شکل سنتی با قمار اینترنتی دو دیدگاه وجود داشت. مطابق یک دیدگاه، قماربازی مجازی ادامه فعالیت قماربازان در فضای فیزیکی است و آنچه مد نظر قانون‌گذار کیفری بود، بازی به شرط برد و باخت بود و نه صرف بازی، اگرچه فضای ارتکاب جرم سیاست تقنینی مجزایی از فضای سنتی می‌طلبد، ولی به جهت جلوگیری از بی‌کیفرمانی مقررات مندرج در ماده ۷۰۵ مجازات اسلامی قابل تسری و تعمیم با قمار اینترنتی بود. مطابق یک دیدگاه دیگر، با توجه به اصول مهم حقوقی مثل اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات‌ها و تفسیر مضیق قوانین کیفری و اصل برائت قانون‌گذار باید به صراحت می‌بایست رفتاری را جرم‌انگاری نماید و تا زمانی که برای عملی یا رفتاری جرم تعیین نشده است، آن رفتار قابل مجازات نیست، پس در صورتی که رفتاری مصداق قمار یا تأسیس قمارخانه مجازی باشد، به همان دلایلی که قمار فیزیکی جرم‌انگاری شده است، باید توسط قانون‌گذار جرم‌انگاری شده و برای مرتکبین آن مجازات در نظر گرفته شود. بنابراین ماده ۷۰۵ قانون تعزیرات اسلامی قابل تعمیم به فضای مجازی نبود، زیرا این ماده تنها قمار سنتی با وسایل قمار را جرم دانسته و مطابق اصل قانونی‌بودن جرم نمی‌توان از آن درخصوص فضای مجازی استفاده کرد. قانون‌گذار دیدگاه دوم را پذیرفت و با تصویب ماده واحده قانون اصلاح مواد ۷۰۵ تا ۷۱۱ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۴۰۱ اقدام به اصلاح ماده ۷۰۵ قانون تعزیرات اسلامی کرد.

براساس ماده ۷۰۵ اصلاحی قانون مذکور، هر شخص به هر نحوی در فضای حقیقی یا مجازی مرتکب قماربازی یا شرط‌بندی شود یا در بخت‌آزمایی شرکت کند، علاوه بر ضبط اموال و عواید حاصل از جرم، به جزای نقدی درجه شش یا به جزای نقدی معادل ارزش یک تا سه برابر مجموع اموال و عواید ناشی از جرم هر کدام بیشتر باشد، محکوم می‌شود. همچنین در تبصره‌های این ماده، تعاریف مرتبط با شرط‌بندی و قماربازی در فضای مجازی و حقیقی تعیین شد. طبق این

تشکر و قدردانی: لازم است از تمام کسانی که در تدوین این مقاله ما را یاری رسانده‌اند، قدردانی نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین مالی انجام گرفته است.

منابع و مأخذ

- ابن فارس بن زکریا، احمد ابی‌الحسین (۱۴۰۴). معجم مقاییس اللغة. جلد ششم و پنجم، الطبعة الاولى، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

- ابن منظور، محمد ابن مکرم جمال‌الدین ابوالفضل (۱۴۱۴). لسان العرب. جلد پنجم، الطبعة الثالث، بیروت: دارالفکر الطباعة والنشر والتوزيع.

- اردبیلی، احمد بن محمد (۱۳۷۵). زبدة البیان فی براهین احکام القرآن. جلد چهارم، الطبعة خامس، تهران: المکتبه المرتضویه.

- اردبیلی، احمد بن محمد (۱۴۰۳). مجمع الفوائد و البرهان فی شرح /ارشاد الأذهان. الطبعة الثالث، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

- اشرفی، منصور؛ اشرفی، مرتضی (۱۳۹۰). «اختلال شخصیت و قماربازی بیمارگون». نشریه درس‌هایی از مکتب اسلام، (۶۰۴): ۶۹-۷۴.

- امامی، سیدحسین (۱۳۸۵). حقوق مدنی. جلد دوم، چاپ دهم، تهران: انتشارات اسلامی.

- انصاری، شیخ مرتضی (۱۴۱۵). کتاب المکاسب المحرمه و البیع و الخیارات. جلد اول و پنجم، چاپ ششم، قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.

- ایروانی، علی بن عبدالحسین (۱۴۰۶). حاشیه المکاسب. جلد اول، چاپ اول، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- بهره‌مند، حمید و رستمی، سینا (۱۳۹۶). تحلیل حقوقی جرایم قماربازی و شرطبندی و بخت‌آزمایی رایانه‌ای. تهران:

تبصره‌ها، قماربازی عبارت است از هر نوع بازی که طبق قواعد خاص آن بازی، بازنده یا بازندگان وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم به برنده یا برندگان پرداخت می‌کنند. براساس این تعریف شرطبندی عبارت است از هر نوع مشارکت دو یا چند شخص درخصوص پیش‌بینی وقوع امری خاص که بازنده یا بازندگان ملزم به پرداخت وجه، مال، منفعت، خدمت یا امتیاز مالی به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم به برنده یا برندگان باشد.

باتوجه به فقدان تعریف مشخصی از قمار و ابهام درخصوص شمول مواد مزبور به قمار سایبری و همچنین ابهام در شمول قوانین کیفری نسبت به رفتارهای مشابه همچون شرطبندی و بخت‌آزمایی و ضعف و فقدان مجازات‌های متناسب با مرتکبین، ازجمله برخی ابهامات و خلأهای قانونی بود که نظام حقوق کیفری با آن روبه‌رو است. قانون «ماده واحده اصلاح مواد (۷۰۵ تا ۷۱۱) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی» به‌منظور رفع خلأهای قانونی این حوزه تصویب شد. قانون مذکور بسیاری از خلأهای موجود در مواد (۷۰۵ تا ۷۱۱) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۵) را مرتفع کرده است. توجه به مسأله قمار سایبری، ارائه تعریف از پدیده قمار و همچنین اقدامات مشابه همچون شرطبندی و بخت‌آزمایی و رفع ابهامات تقنینی موجود در این رابطه، متناسب‌سازی مجازات‌ها و تقویت بازدارندگی ضمانت اجراها از مهم‌ترین ویژگی‌های قانون مذکور است، البته انتقادهایی چون تعیین مجازات حبس به‌دلیل این‌که با سیاست‌ها و رویکرهای قانون‌گذار درخصوص حبس‌زدایی سازگار نیست، وارد است، هرچند این مجازات اندک است و عمدتاً جزای نقدی مورد نظر بوده است.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش تمامی ملاحظات اخلاقی رعایت گردیده است.

تعارض منافع: نگارش این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهام نویسندگان: در این پژوهش، همه نویسندگان به‌صورت برابر نقش داشته‌اند.

- همایش‌های بین‌المللی جنبه‌های حقوق فناوری اطلاعات و ارتباطات دانشگاه علم و فرهنگ.
- تبریزی، جواد بن علی (۱۴۱۶). *إرشاد الطالب إلى التعليق على المكاسب*. جلد نهم، الطبعة الثالث، قم: اسماعیلیان.
- تبریزی، جواد بن علی (۱۴۲۷). *صراط النجاه*. جلد اول، الطبعة الاولى، قم: دار الصدیقه الشهیده.
- جوهری، اسماعیل بن حماد (۱۴۱۰). *الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیه*. جلد دوم، الطبعة الثانی، بیروت: دارالعلم للملایین.
- چگنی، مهدی؛ موسوی، سید احمد (۱۳۹۸). «قماربازی در فضای مجازی از نظر حقوق کیفری». *فصلنامه مجلس و راهبرد*، ۲۶ (۱۰۰): ۳۳۱-۳۵۸.
- حائری، سید علی بن محمد (۱۴۲۶). *ریاض المسائل*. جلد دوم، الطبعة الثالث، قم: مؤسسه آل‌ال‌بیت (ع).
- حبیب زاده، محمدجعفر؛ عمرانی، سلمان و پور غلام، حامد (۱۳۸۹). «تحلیل جرم قمار در قله و حقوق ایران». *پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی*، ۶ (۲۰): ۴۷-۶۸.
- حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). *تفصیل الوسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه*. جلد پنجم، الطبعة العشر، قم: نشر آل‌بیت.
- حلی، یحیی بن سعید (۱۴۱۵). *الجامع للشرائع*. الطبعة الاولى، قم: مؤسسه سیدالشهداء العلمیه.
- خالقی، ابوالفتح؛ فرخی نیا، سیمین (۱۴۰۰). «ابعاد فقهی و جرم شناختی شرطبندی در فضای مجازی». *مجله تمدن حقوقی*، ۸ (۱): ۷-۲۷.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۲۴). *أجوبه الاستفتاءات*. جلد دوم، چاپ اول، قم: انتشارات دفتر معظم له.
- خویی، سید ابوالقاسم (۱۳۷۴). *مصباح الفقاهه (المکاسب)*. جلد اول، نجف: مطبعة حیدریه.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۲). *لغت‌نامه دهخدا*. جلد سوم، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- راوندی، قطب‌الدین (۱۴۰۵). *فقه القرآن*. جلد دوم، الطبعة الثانی، قم: مکتبه آیت‌الله مرعشی نجفی.
- رزاقی، صادق (۱۳۹۳). «شرطبندی و احکام آن در فقه اسلامی». پایان‌نامه حوزه، قم: مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی و معاونت آموزش حوزه‌های علمیه قم.
- زحیلی، وهبه (۱۹۳۲). *الفقه الاسلامی و ادلته*. الطبعة الثانی، بیروت: دارالفکر.
- سبزواری، سید عبدالاعلی (۱۴۱۳). *مهذب الأحکام*. جلد شانزدهم، الطبعة الثالث، قم: مؤسسه المنار.
- شهید ثانی (عاملی)، زین‌الدین بن علی (۱۴۱۳). *الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة*. جلد سوم، چاپ ششم، قم: کتاب‌فروشی داوری.
- طباطبائی، سید محمدحسین (۱۴۱۸). *المیزان فی تفسیر القرآن*. جلد دهم، چاپ دهم، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- طریحی، فخرالدین (۱۴۱۶). *مجمع البحرین*. جلد سوم و دوم، چاپ سوم، تهران: کتاب‌فروشی مرتضوی.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۳۷۸). *المبسوط فی فقه الامامیه*. جلد هشتم، الطبعة خامس، تهران: مکتبه المرتضویه.
- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۰). *التبیان فی تفسیر القرآن*. جلد چهارم، الطبعة السادس، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- علامه حلی، نجم‌الدین، جعفر بن حسن (۱۴۰۷). *المعتبر فی شرح المختصر*. جلد اول، الطبعة الاولى، قم: مؤسسه سید الشهداء علیه‌السلام.

- فاضل لنکرانی، محمد (۱۴۲۰). *تفصیل الشریعه فی شرح تحریر الوسیله*. الطبعه الاولی، قم: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام.
- فاضل مقداد، مقداد بن عبدالله (۱۴۰۴). *التنقیح الرائع لمختصر الشرائع*. جلد دوم، الطبعه الاولی، قم: انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰). *کتاب العین*. جلد هفتم، الطبعه الثانی، قم: نشر هجرت.
- قمی، سیدتقی (۱۴۱۳). *عمده المطالب فی التعلیق علی المکاسب*. جلد اول، الطبعه الاولی، قم: کتاب فروشی محلاتی.
- کابلی، محسن (۱۳۹۸). *بررسی فقهی جرایم علیه محتوای در فضای مجازی*. چاپ اول، تهران: انتشارات قانون یار.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۳). *حقوق مدنی (عقود معین- مشارکتها و صلح)*. جلد دوم، چاپ ششم، تهران: کتابخانه گنج دانش.
- کاس نژاد، شاهین (۱۳۹۸). «تحلیل جنبه‌های حقوقی و کیفری قمار در فضای مجازی با تأکید بر جنبه‌های پیشگیرانه آن». *فصل نامه دانش انتظامی گیلان*، ۸ (۲۹): ۱۰-۳۵.
- کاشف الغطاء، جعفر بن خضر (۱۴۲۰). *شرح القواعد*. الطبعه الاولی، نجف- اشرف: ناشر مؤسسه کاشف الغطاء- الذخایر.
- کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). *الکافی*. جلد پنجم، الطبعه الرابع، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- معین، محمد (۱۳۷۵). *فرهنگ فارسی معین*. چاپ هفتم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مقدم، محمود (۱۳۹۷). «فعالیت‌های شرطبندی و قماربازی در فضای مجازی ایده‌های جدید باهدف کلاهبرداری». تهران: همایش بین‌المللی مدیریت و مهندسی.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۶). *رساله توضیح المسائل*. چاپ پنجاه و دوم، قم: انتشارات مدرسه امام علی بن ابی‌طالب علیه السلام.
- منتظری، حسینعلی (۱۳۸۸). *رساله استفتائات*. جلد سوم، چاپ اول، قم: نشر ارغوان دانش.
- منتظری، حسینعلی (۱۴۱۵). *دراسات فی المکاسب المحرمه*. جلد اول، الطبعه الثالث، قم: نشر تفکر.
- موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۰۴). *تحریر الوسیله*. جلد دوم، چاپ ششم، قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم.
- موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۱۵). *المکاسب المحرمه*. جلد دوم، چاپ اول، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره.
- موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۲۴). *استفتاءات*. جلد دوم، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- میرلوحی، حمید (۱۳۹۵). «پیشگیری از جرایم سایبری». *نشریه مؤسسه حقوق تطبیقی*، ۲(۶): ۴۰-۸۵.
- نجفی، محمدحسن (۱۴۰۴). *جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام*. جلد بیست و دوم، الطبعه السبعه، بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- نکونام، محمدرضا (۱۳۹۰). *قمار-گروگنداری- شرطبندی و بخت‌آزمایی*. چاپ اول، اسلامشهر: انتشارات صبح فردا.